

การเปิดพื้นที่ทางความคิด : ความท้าทายทางการเมือง

“การเปิดพื้นที่ทางความคิด เป็นทั้งความท้าทาย เป็นการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่กันอย่างสร้างสรรค์มากที่สุดในประวัติศาสตร์นับแต่มีความขัดแย้งรุนแรงมาหลายร้อยปีของจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเปิดให้ผู้คนได้มีพื้นที่ในการพูดคุยดังกล่าวน่าจะเป็นเวทีที่ยืดหยุ่นและปรับตัวอย่างชาญฉลาด เป็นการค่อยๆ ถกทอสายใยกันอย่างทะนุถนอมด้วยการดูแลเอาใจใส่กัน มีเมตตาและกรุณาให้แก่กัน เป็นความขัดแย้งที่สร้างสรรค์ เกิดการพัฒนาท่ามกลางความอดทนอดกลั้นและมุ่งหวังร่วมกันถึงสันติภาพ”

นับตั้งแต่สถานการณ์ชายแดนภาคใต้ตกอยู่ในความอึมครึมและหวาดระแวงสงสัย การพูดคุยในเรื่องที่ไม่เห็นพ้องกันนั้นมักจะ ไม่ได้รับการตอบสนอง เพราะอาจถูก มองว่าเป็น กลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการเมืองการปกครอง การศึกษา ประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษาวัฒนธรรม ที่เป็นประเด็นอ่อนไหวเกี่ยวข้องกับทั้งความยุติธรรม การครอบงำ การค้นหาความจริง ที่ท้าทายความมั่นคงหรือความชอบธรรมของรัฐ

แต่เมื่อมีการศึกษาวิจัยกันจำนวนมากถึงป ระเด็นอ่อนไหวดังกล่าวกลับพบว่า แม้เรื่องการแบ่งแยกดินแดนจะยังคงมีการกล่าวถึงกันอยู่ แต่น่าจะอยู่ในระดับที่ไม่น่ากังวลไปกว่าความต้องการเข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้านทั้งในเรื่องการทำมาหากิน สาธารณสุข การศึกษา การดำเนินชีวิตไปตามครรลองศาสนา และความสามารถในการดำรง อัตลักษณ์มลายูมุสลิมอย่างสง่างามภายใต้รัฐธรรมนูญของระบอบประชาธิปไตย มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีสิทธิเท่าเทียมเช่นเดียวกับพลเมืองไทยทั่วไป ซึ่งคนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามยึดถืออัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิตอย่างเคร่งครัด อันแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ด้วยกระบวนการวิจัยที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ปีพ .ศ. 2547 เป็นต้นมา ได้เข้าไปช่วยเปิดพื้นที่ทางความคิดให้แก่สังคมทั้งจังหวัดชายแดนภาคใต้และสังคมอื่นๆ ให้ได้ยินเสียงสะท้อนของพื้นที่ ทำให้มหานครเริ่มเลือนราง เกิดเวทีการแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะมีความพยายามค้นหารูปแบบใหม่ๆ ในการแสวงหาความรู้ ความจริง หรือแสวงหาความเห็นพ้อง เพื่อนำไปสู่ความปรองดองและความสงบสันติ กระบวนการเหล่านี้ยังคงดำเนินการอย่าง ต่อเนื่อง เช่น การสานเสวนา (Dialogue) การสร้างภาพอนาคต (Scenario) การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) การสนับสนุนกิจกรรมเยาวชน การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (เดิม) ได้บุกเบิกเปิดพื้นที่ทางความคิด เพื่อแสวงหาความเห็นพ้องต่อกันเพื่อผลักดันไปสู่นโยบายสาธารณะ โดยมีข้อมูลหรือองค์ความรู้จากชุมชนเป็นฐาน แม้มีโครงการไม่มากนักแต่ก็เป็นโครงการที่ ได้สร้างผลลัพธ์และผลกระทบต่อสังคมได้มาก เช่นโครงการที่เกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นเรื่องการกระจายอำนาจที่มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้น การเปิดประเด็นเพื่อศึกษาวิจัยค้นหารูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็น จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ได้องค์ความรู้เรื่อง การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษ¹ ที่เกิดการผสมผสานและบูรณาการการเมืองการปกครองท้องถิ่นและส่วนภูมิภาคที่สอดคล้องกับลักษณะพิเศษของการเมืองการบริหารและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีการจัดการทรัพยากรหรืองบประมาณของท้องถิ่นให้พอเพียงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งในเรื่องการปกครองท้องถิ่น

¹ ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และ สกวี หลังบุเต๊ะ. รายงานโครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่นของจังหวัดที่มีหลายชาติพันธุ์ กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ถือได้ว่าการเปิดพื้นที่ทางความคิดในเรื่องนี้ได้ทำให้เกิด ข้อเสนอที่มีจุดเด่นที่อยู่บนฐาน การวิจัย มีรายละเอียดโครงสร้างการปกครองอย่างชัดเจน ขณะที่ข้อเสนออื่นๆเกือบทั้งหมดในช่วง พ.ศ. 2550-2552 เป็นข้อเสนอทางความคิดที่ไม่มีฐานวิจัยรองรับ ดังนั้นรูปแบบที่ได้นำเสนอ ดังกล่าวจึงจัดเป็นนวัตกรรม เพราะมีความแตกต่างและเป็นต้นแบบให้รูปแบบแนวคิดอื่นๆได้เสนอ ขึ้นตามๆกันมา

แม้การศึกษาดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดนโยบายอย่างเต็มรูปแบบ แต่ส่วนหนึ่งก็พบว่าทำให้ คสอ.บต. ได้มีการนำรูปแบบทบทวนบริหารชายแดนภาคใต้ไปดัดแปลง แม้จะไม่ได้นำโครงสร้าง ทั้งหมด แต่ก็ได้นำไปปรับโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ เพื่อต้องการแสดงถึงความเป็นตัวแทนท้องถิ่น มากขึ้น แต่ก็ยังเป็นโครงสร้างระดับกลาง ระดับภูมิภาค คสอ.บต. จึงมีรูปแบบอำนาจอิสระ นายกรัฐมนตรีดูแลโดยตรง ตำแหน่งผู้อำนวยการเป็นเลขาธิการซึ่งอยู่ในระดับปลัดกระทรวง จึงถือ ว่าเป็นการนำโครงสร้างแบบใหม่ที่ได้จากการศึกษาดังกล่าวไปประยุกต์ใช้

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างใหม่ของคสอ.บต. นั้นก็ยังถือว่าการให้อำนาจรัฐบาลกลางเป็น สำคัญ คือ เป็นโครงสร้างส่วนภูมิภาคในรูปแบบทบทวน แต่ส่วนล่างที่เป็นฐานปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษ ไม่ได้นำไปใช้ ซึ่งแท้ที่จริงเป็นโครงสร้างส่วนล่างที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการปฏิรูป (Revolution) ในเรื่องการกระจายอำนาจขั้นสูงสุด มีองค์กรดูแลบริหารพิเศษ มี สภาท้องถิ่นที่มี อำนาจทางกฎหมายและงบประมาณ

นอกจากนี้ การเปิดพื้นที่ทางความคิดดังกล่าวยัง ได้จุดประเด็นการอภิปรายถกเถียงเรื่องการ ปกครองพิเศษในวงกว้าง โดยเฉพาะในช่วงพ.ศ. 2553-2554 ที่มีการพูดถึงการกระจายอำนาจกัน อย่างคึกคักต่อเนื่อง จึงแสดงให้เห็นว่าการเปิดประเด็นดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อสังคมให้เกิด การพูดคุยถกเถียงกันได้มาก หลังจากผลการวิจัยออกมาแล้ว ทำให้เกิดข้อเสนออื่นๆตามมา เพื่อ พัฒนารูปแบบการปกครองท้องถิ่นอีกหลายลักษณะ เช่น เช่น ปฏิรูปมณฑล (ประเวศ วะสี), นครทั้ง สาม (อดม บัณฑิตวงศ์), จากทบวงสู่สามนคร (อำนาจ ศรีพูนสุข), มหานคร (อัคชา พรหมสูตร) ต่อมาการทำงานด้านองค์ความรู้ก็ได้เดินเครื่องต่อไปในเวทีสาธารณะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นการจุดประกายความคิดเรื่องการปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษ ทำให้มีคนกล้าพูดในเรื่องนี้มาก ขึ้น โดยเฉพาะในท้องถิ่น เพราะปกติแล้วคนท้องถิ่นจะไม่กล้าเสนอแนวคิดในเรื่องดังกล่าว แต่เมื่อ มีการจุดประกายก็ทำให้เกิดการพูดคุยในวงกว้าง เกิดเวทีสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ทำให้เรื่องการ ปกครองตนเอง (Autonomy) กลายเป็นหนึ่งวาระนโยบาย (Agenda) ในการแก้ไขปัญหาคาคใต้ มี ผลในการขับเคลื่อนเพราะกลายเป็นประเด็นสาธารณะ และยังทำให้เกิดประเด็นอื่นๆตามมา

ขณะเดียวกันทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์มีการถกเถียงเรื่องการปกครองตนเอง ไม่เฉพาะใน ภาคใต้ แต่ทั่วประเทศก็ให้ความสนใจกันมาก บ้าง จุบันก็มีการพูดถึงการปกครองตนเองในภาคเหนือ และในทุกที่ ซึ่งส่วนหนึ่งก็ได้รับผลจากความพยายามขับเคลื่อนดังกล่าว ที่เป็นต้นแบบให้กับพื้นที่ อื่นๆ และทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางแนวคิดของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง กลายเป็นประเด็นทางวิชาการและทางการเมือง เพื่อที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (เดิม) ยังได้ส่งเสริม โครงการด้านภาษาและ วัฒนธรรม² ที่ส่งผล ให้เข้าใจ สถานการณ์การใช้ภาษาของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้ ผลผลิตจากงานวิจัย³ ได้ส่งผลให้เกิดการ พัฒนาระบบตัวเขียนภาษามลายูปัตตานี อักษรไทย และไปปลงล้างตัวเขียนภาษามลายูปัตตานีอักษรไทยแบบอื่นที่ยังไม่สมบูรณ์ซึ่งมี 4-5 แบบ ระบบนี้ได้ทำให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ทั้งเรื่องชีวิตประจำวัน กฎหมาย การอนุรักษ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญา การละเล่น ศิลปวัฒนธรรม ที่สามารถนำตัวอักษรไทยไปเขียนเป็นหลักสูตรได้ทั้งหมด

² สวีไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. โครงการวิจัยภาษามลายูท้องถิ่นในประเทศไทย : การศึกษาสถานการณ์ทางภาษา การพัฒนาและการวางแผนการใช้ภาษาเพื่อการศึกษาและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ระยะที่ 1). นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

³ สวีไล เปรมศรีรัตน์. "พัฒนาการของโครงการทวิภาษา (ไทย-มลายูถิ่น)", ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

โดยมีผลลัพธ์และผลกระทบที่เห็นได้ชัด เช่น การจัดทำพจนานุกรม อังก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อการศึกษาและพัฒนาภาษามลายูปาตานี และสร้างการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจให้แก่ นักวิชาการ หน่วยงานราชการ และผู้สนใจทั่วไปได้อย่างดี ทั้งยังสร้างความภาคภูมิใจต่อคนในพื้นที่ จนนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษาโดยใช้ภาษามลายูปาตานีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมของการศึกษาไทย เป็นโครงการต้นแบบที่ทำการทดลองใช้ในโรงเรียนที่นักเรียนพูดมลายูปาตานีร้อยเปอร์เซ็นต์ และได้มีการผลักดันสู่ระดับนโยบายเพื่อ ขยายไปสู่โรงเรียนอื่นๆ

ส่วนโครงการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ⁴เป็นโครงการที่กำลังเริ่มต้นในระยะแรก ซึ่งทำให้ได้องค์ความรู้ที่เกิดความเข้าใจสถานการณ์ความขัดแย้งที่ฝังรากลึกในสังคม ชนบทที่จำเป็นต้องทำการต่อยอดการศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้ได้อย่างสันติและนำไปสู่การจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

นับได้ว่า การเปิดพื้นที่ทางความคิดในประเด็นใหม่ๆดังกล่าวนี้ เป็นทั้งความท้าทาย เป็นการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่กันอย่างสร้างสรรค์มา กที่สุด ในประวัติศาสตร์ นับแต่มีความขัดแย้งรุนแรงมาหลายร้อยปี ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเปิดให้ผู้คนได้มีพื้นที่ในการพูดคุยดี งบกล่าวน่าจะเป็นเวทีที่ยืดหยุ่นและปรับตัวอย่างชาญฉลาดดังที่เคยกล่าวมา เป็นการค่อยๆถักทอสายใยกันอย่างทะนุถนอมด้วยการดูแลเอาใจใส่กัน มีเมตตาและกรุณาให้แก่กัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ยอมเป็นไปอย่างสันติ เป็นความขัดแย้งที่สร้างสรรค์ ทำให้เกิดการพัฒนาท่ามกลาง ความอดทนอดกลั้นและมุ่งหวังร่วมกันถึงสันติภาพ

⁴ เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.